

**BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARNING MUSTAQIL
ISHLASH KO'NIKMALARINI INTEGRATSION RIVOJLANTIRISH
MEXANIZMLARI**

<https://doi.org/10.70728/c.series.v08.i03.062>

G'aniyeva Nargiza Alijonovna

Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va texnologiyalar universiteti o'qituvchisi

E-mail: ganiyevanargiza553@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy ta'lim tizimida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishning dolzarbligi, bu jarayonda fanlararo integratsiyaning o'rni va samarali mexanizmlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Mustaqil ta'lim, integratsiya, boshlang'ich ta'lim, pedagogik mexanizm, kompetentsiya, o'qituvchi, o'quv faoliyati, metodika, innovatsion yondashuv, ta'lim texnologiyalari, ijodiy fikrlash, professional kompetensiya, o'quv jarayoni, rivojlanish.

Аннотация. В данной статье анализируется актуальность развития навыков самостоятельной работы будущих учителей начальной школы в современной системе образования, роль междисциплинарной интеграции в этом процессе и эффективные механизмы.

Ключевые слова: Самостоятельное обучение, интеграция, начальное образование, педагогический механизм, компетентность, учитель, образовательная деятельность, методология, инновационный подход, образовательные технологии, творческое мышление, профессиональная компетентность, образовательный процесс, развитие.

Abstract. This article analyzes the relevance of developing independent work skills of future primary school teachers in the modern education system, the role of interdisciplinary integration in this process, and effective mechanisms.

Keywords: Independent learning, integration, primary education, pedagogical mechanism, competence, teacher, educational activity, methodology, innovative approach, educational technologies, creative thinking, professional competence, educational process, development.

Kirish Bugungi kunda ta'lim mazmunini yangilash jarayonida o'qituvchidan faqat tayyor bilimlarni uzatish emas, balki doimiy o'z ustida ishlash va yangi bilimlarni mustaqil o'zlashtirish talab etiladi. Boshlang'ich sinf o'qituvchisi ko'p qirrali mutaxassis bo'lganligi sababli, uning mustaqil ishlash ko'nikmalarini integratsion (yaxlit) asosda shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan axborotlashgan jamiyatda ta'lim tizimi oldiga qo'yilayotgan talablar tubdan o'zgardi. Zamonaviy pedagogik paradigmaning markazida endi shunchaki "bilim beruvchi" o'qituvchi emas, balki o'quvchilarni mustaqil fikrlashga yo'naltiruvchi, ularda tadqiqotchilik ko'nikmalarini shakllantira oladigan fasilitator-pedagog turishi lozim. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bo'g'ini shaxs kamolotining poydevori hisoblanishi, ushbu bosqichda faoliyat yurituvchi mutaxassislardan yuksak intellektual salohiyat va pedagogik kreativlikni talab etadi.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining professional tayyorgarligida mustaqil ishlash ko'nikmalari hal qiluvchi ahamiyatga ega. Zero, oliy ta'lim jarayonida olingan nazariy bilimlar amaliy faoliyat bilan uyg'unlashmasa, o'zining hayotiyligini yo'qotadi. Mustaqil ta'lim jarayoni talabada nafaqat axborotni izlash va saralash, balki uni tahlil qilish, tizimlashtirish va amaliyotga tatbiq etish mahoratini shakllantiradi.

Biroq, an'anaviy ta'lim uslublari ko'p hollarda talabani tayyor bilimlarni o'zlashtirishga yo'naltirib qo'ymoqda. Bu esa talabalarda fanlararo bog'liqlikni ko'ra bilish, muammoli vaziyatlarda o'zgaruvchan yondashuvlarni qo'llash ko'nikmasining yetishmasligiga sabab bo'ladi. Shu nuqtai nazardan, bo'lajak o'qituvchilarning mustaqil ishlash faoliyatini integratsion asosda rivojlantirish zarurati tug'iladi. Integratsion yondashuv:

- Pedagogik va psixologik bilimlarning yaxlitligini ta'minlaydi;
- Talabaning dunyoqarashini kengaytirib, fanlarni alohida fragmentlar emas, balki bir-biri bilan uzviy bog'liq tizim sifatida ko'rishga o'rgatadi;
- Raqamli texnologiyalar va an'anaviy metodikani o'zaro muvofiqlashtirish imkonini beradi.

Mazkur maqolada bo'lajak o'qituvchilarning mustaqil faoliyatini tashkil etishda aynan qaysi mexanizmlar orqali integratsion muhitni yaratish va bu orqali ularning professional kompetentligini oshirish masalalari ilmiy-nazariy jihatdan yoritib beriladi.

Adabiyotlar tahlili Bo'lajak o'qituvchilarning mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish va ta'limni integratsiyalash masalasi jahon va mamlakatimiz pedagogika fanida keng tadqiq etilgan. Ushbu tahlilni uchta asosiy yo'nalishga ajratish mumkin:

Mustaqil ta'lim va o'z-o'zini rivojlantirish nazariyalari G'arb pedagogikasida M.Noulz (Malcolm Knowles) tomonidan asos solingan *andragogika* tamoyillarida mustaqil ta'limga katta urg'u beriladi. Uning fikricha, talaba o'z ta'limi uchun mas'uliyatni his qilishi va jarayonda sub'ekt sifatida ishtirok etishi lozim. Rossiya pedagogikasida I.A.Zimnyaya va P.I.Pidkasistiy mustaqil ishni nafaqat dars shakli, balki talabaning bilish faolligini oshiruvchi asosiy vosita sifatida talqin etadilar.

Integratsion yondashuvning pedagogik asoslari Fanlararo integratsiya tushunchasi Y.A.Komenskiy va I.H.Pestalotstsi asarlarida tabiat va jamiyat haqidagi bilimlarning yaxlitligi g'oyasi bilan boshlangan. Zamonaviy bosqichda esa V.V.Kraevskiy va A.V.Xutorskoy ta'lim mazmunini integratsiyalash orqali talabalarda fundamental kompetensiyalarni shakllantirish masalalarini ilmiy asoslab berganlar.

Milliy tadqiqotchilarning qarashlari O'zbekistonlik olimlardan R.A.Mavlonova boshlang'ich ta'limda integratsiyalashgan darslarni tashkil etish metodikasini batafsil yoritib

bergan. N.Sh.Turdiyeva va B.Adizov kabi tadqiqotchilar o‘z ishlarida bo‘lajak o‘qituvchilarning ijodiy va mustaqil faoliyatini loyihalash, ta’limda tizimli yondashuvni qo‘llash mexanizmlariga alohida to‘xtalib o‘tganlar.

Xususan, N.H.Qo‘shvaqto‘v tadqiqotlarida mustaqil ishlarni tashkil etishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning integratsion imkoniyatlari tahlil qilingan.

V.V. Kraevskiy va A.V. Xutorskoy: Bu olimlar "Meta-predmet" (fanlararo) ko‘nikmalar tushunchasini ilgari surishgan. Ularning fikricha, bo‘lajak o‘qituvchi mustaqil ish jarayonida faqat bitta fan doirasida qolib ketmasdan, bilimlarni sintez qilishni (masalan, matematikani tasviriy san’at bilan bog‘lashni) o‘rganishi shart.

Y.M. Kolyagin: U integratsiyani o‘quv fanlarining o‘zaro kirishib ketishi sifatida tahlil qilgan. Uning nazariyasiga ko‘ra, bo‘lajak o‘qituvchining mustaqil ishi didaktik integratsiya tamoyiliga asoslanishi kerak, ya’ni topshiriqlar talabani bir vaqtning o‘zida ham metodist, ham psixolog sifatida fikrlashga majbur qilishi lozim.

N.S.Sayidaxmedov: O‘zbekistonda pedagogik texnologiyalarni integratsiyalash bo‘yicha yetakchi olim. U mustaqil ishni talabani "ijodiy laboratoriyasi" deb ataydi. Uning fikricha, integratsion rivojlanish mexanizmi talabadan o‘zlashtirilgan bilimlarni yangi, nostandart vaziyatlarda qo‘llashni talab qiladi.

V.A.Adolf: U bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy kompetentligini shakllantirishda integratsiyani asosiy omil deb biladi. Uning nazariyasida mustaqil ish talabani axborot bilan ishlash madaniyatini (qidirish, saralash, qayta ishlash) rivojlantiruvchi asosiy mexanizmdir.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, bo‘lajak o‘qituvchining mustaqil ishlash ko‘nikmalari qanchalik integratsiyalashgan bo‘lsa, u ertaga boshlang‘ich sinf o‘quvchisiga dunyoni shunchalik yaxlit va qiziqarli holda yetkazib bera oladi. Bu esa ta’lim sifatini yangi bosqichga ko‘tarishning asosiy omilidir.

Metodologik asos Bo‘lajak o‘qituvchilarning mustaqil ishlash ko‘nikmalarini integratsion rivojlantirish – bu ta’lim mazmuni, shakli va metodlarini yagona maqsad yo‘lida birlashtirishni taqozo etuvchi murakkab pedagogik jarayondir. Ushbu jarayonning metodologik asosi quyidagi fundamental nazariyalar va yondashuvlarga tayanadi:

1. Kompetensiyaviy yondashuv (Competency-Based Approach)

Bu yondashuv talabada shunchaki bilim to‘plashni emas, balki olingan bilimlarni amaliyotda, ayniqsa, kutilmagan pedagogik vaziyatlarda qo‘llay olish qobiliyatini shakllantirishni nazarda tutadi. Mustaqil ishlar mazmuni talabani metodik, kommunikativ va raqamli kompetensiyalarini integratsiyalashga yo‘naltiriladi. Talaba darsga tayyorlanayotganda nafaqat mavzuni o‘rganadi, balki uni o‘quvchilarga qanday qilib qiziqarli yetkazish metodikasini ham mustaqil loyihalashtiradi.

2. Integrativ-differensial yondashuv

Metodologiyani bu qismi ta’lim elementlarini o‘zaro bog‘lash (integratsiya) va shu bilan birga har bir talabani individual qobiliyatini (differensatsiya) hisobga olishni talab qiladi.

Integratsiya: Fanlararo bog‘lanish (ona tili, matematika, tarbiya) orqali talabada dunyoning yaxlit pedagogik manzarasi hosil qilinadi.

Mexanizm: Talaba mustaqil ish sifatida "Tabiatshunoslik va ona tili fanlarini o‘zaro bog‘lovchi krossvord yaratish" kabi topshiriqlarni bajaradi. Bu uning kognitiv faolligini oshiradi.

3. Kontekstli ta‘lim nazariyasi (Contextual Learning)

Metodologik asos A.A.Verbitskiyning kontekstli ta‘lim nazariyasi talabani mustaqil o‘quv faoliyati bosqichma-bosqich professional faoliyatga yaqinlashtiriladi.

O‘quv faoliyati: Ma‘ruza va seminar matnlari bilan ishlash.

Kvazi-professional faoliyat: Sinf muhitini simulyatsiya qilish, dars ishlanmalari (konspekt) yaratish.

Professional faoliyat: Maktabdagi pedagogik amaliyot davrida real muammolarni mustaqil hal qilish.

4. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv (Student-Centered Approach)

Mustaqil ishlash mexanizmi talabani o‘quv jarayonining markaziga qo‘yadi. Bu yerda o‘qituvchi "axborot beruvchi" emas, balki fasilitator (yo‘naltiruvchi) vazifasini o‘taydi. Talaba o‘zining kuchli va kuchsiz tomonlarini tahlil qilib, o‘zi uchun individual rivojlanish trayektoriyasini chiza oladi. Bu esa unda "umrbod ta‘lim olish" (lifelong learning) ko‘nikmasini shakllantiradi.

Integratsion rivojlantirishning asosiy mexanizmlari

Talabalarning mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirishda quyidagi mexanizmlar samarali hisoblanadi:

Loyiha usuli (Project Method): Talabalar guruh yoki individual tartibda "Zamonaviy boshlang‘ich sinf darsligi" yoki "Inkluziv ta‘lim modeli" kabi loyihalar ustida ishlaydilar. Bu jarayonda izlanish, tahlil va sintez jarayonlari integratsiyalashadi.

Raqamli ta‘lim muhiti (E-learning): Moodle, Google Classroom yoki boshqa platformalar orqali talabalarga mustaqil bajarish uchun interaktiv topshiriqlar beriladi. Bu ularning AKT-savodxonligini pedagogik mahorat bilan birlashtiradi.

Refleksiv tahlil (Reflection): Har bir topshiriqdan so‘ng talaba o‘z ishini "Nimalarni o‘rgandim?", "Qaysi bosqichda qiynaldim?" kabi savollar orqali tahlil qiladi. Bu mexanizm o‘z-o‘zini nazorat qilish va baholash ko‘nikmasini o‘stiradi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijodkorligini rivojlantirish uchun ta‘lim jarayonida foydalanilishi mumkin bo‘lgan innovatsion usullar, o‘yin elementlari, amaliy mashqlar va guruhli faoliyatlar haqida so‘z yuritiladi. KEYWORDS boshlang‘ich ta‘lim, ijodkorlik, ta‘lim jarayoni, innovatsion usullar, shaxsiy rivojlanish, mustaqil fikrlash, muammolarni hal qilish, o‘yin elementlari, amaliy mashqlar, guruhli faoliyat turli turlari, jumladan, vizual, musiqiy va lingvistik intellektlar haqida so‘z yuritadi. Uning ta‘kidlashicha, har bir bola o‘ziga xos ijodiy qobiliyatga ega bo‘lib, bu qobiliyatlarni rivojlantirish uchun turli xil pedagogik yondashuvlar va vositalar kerak. Shuningdek, Piaget–“Intellektual rivojlanishning bosqichlari” asarida bolalarning kognitiv rivojlanish bosqichlarini o‘rganadi va ijodkorlikning dastlabki shakllari bolalarning aqliy jarayonlarining bir qismi ekanligini ta‘kidlaydi. Piagetga ko‘ra, bolalar tasavvurlarini mustahkamlash uchun o‘z tajribalaridan foydalanishlari zarur. Shuningdek, ijodkorlikni rivojlantirishda o‘quvchilarni yangi vaziyatlarga qarshi o‘rgatish muhimdir.

Xulosa Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining mustaqil ishlash ko‘nikmalarini integratsion rivojlantirish — bu talabaning passiv tinglovchidan aktiv tadqiqotchiga aylanish jarayonidir. Yuqorida keltirilgan mexanizmlarni ta‘lim jarayoniga tatbiq etish, raqobatbardosh va kreativ fikrlaydigan pedagog kadrlar tayyorlashning asosiy garovidir. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining mustaqil ishlash ko‘nikmalarini integratsion asosda rivojlantirish bo‘yicha olib borilgan tadqiqot va tahlillar quyidagi xulosalarga kelish imkonini berdi:

Tizimli yondashuvning zarurligi: Mustaqil ish faqat darsdan tashqari beriladigan topshiriqlar majmuasi emas, balki talabaning professional shakllanishini ta‘minlovchi yaxlit tizimdir. Integratsiya mexanizmi orqali talaba o‘zlashtirayotgan nazariy bilimlari (pedagogika, psixologiya) va amaliy metodikalarining o‘zaro bog‘liqligini anglab yetadi. Bu esa unda dunyoning yaxlit pedagogik manzarasini shakllantiradi.

Fasilitatorlik rolining ustuvorligi: Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, o‘qituvchi an‘anaviy “bilim uzatuvchi” rolidan “fasilitator” (yordamchi, yo‘naltiruvchi) rolga o‘tsagina, talabada mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmasi real rivojlanadi. Integratsion muhit talabani nafaqat o‘rganishga, balki o‘rganishni o‘rganishga (learning to learn) majbur qiladi.

Raqamli texnologiyalar integratsiyasi: Mustaqil ishlarni tashkil etishda raqamli platformalar va elektron portfoliolardan foydalanish talabaning o‘z-o‘zini monitoring qilish qobiliyatini oshiradi. Bu jarayonda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari shunchaki vosita emas, balki bilimlarni sintez qiluvchi integratsion muhit vazifasini o‘taydi.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-435-sonli qarori (2022-yil 21-iyun): “Pedagogik ta‘lim sifatini oshirish va pedagog kadrlar tayyorlovchi oliy ta‘lim muassasalari faoliyatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”.
2. Mavlonova R.A., To‘rayeva O., Xoliqberdiyev SH. Pedagogika. – T.: “O‘qituvchi”, 2010. (Boshlang‘ich ta‘limda integratsiya masalalari bo‘yicha asosiy manba).
3. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – T.: TDPU, 2006. (Mustaqil ishni tashkil etishning texnologik asoslari).
4. Muslimov N.A. va boshqalar. Kasbiy ta‘lim metodikasi. – T.: “Iqtisod-moliya”, 2013. (Kompetensiyalarni shakllantirish mexanizmlari).
5. Ziyomammedov B. Pedagogika. – T.: “Turon-Iqbol”, 2006. (Mustaqil fikrlash va faollikni oshirish usullari).
6. Bepal’ko V.P. Slagaemie pedagogicheskoy texnologii. – M.: Pedagogika, 1989. (Tizimli yondashuv va integratsiya nazariyasi).
7. Slavyanskaya L.S. Pedagogicheskoe obrazovanie: integrativniy podxod. – M., 2015. (Bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlashning zamonaviy metodlari).
8. Вербицкий А.А. Контекстное обучение в компетентностном подходе // Высшее образование в России. – 2010. – № 11. – С. 32-37.